

INKULYUZIV TALIM TUSHUNCHASI VA UNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI

THE CONCEPT OF INCLUSIVE EDUCATION AND ITS
PRESENT DAY IMPORTANCE
ПОНЯТИЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ЕГО
СОВРЕМЕННОСТЬ ВАЖНОСТЬ

Vahobov Shahbozbek Bobomurod o'g'li.

Qo'gon davlat pedagogika instituti Tarix fakulteti talabasi.

@shahboz_vahobov. (90) 057-62-52.

Anotatsiya; Inkulyuziv ta'lim bu rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalarning sog'lom bolalar bilan bir maktabda, bir oquv xonasida o'qitilishidir. Aynan inkulyuziv ta'lim rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalarning ijtimoiy hayotga integratsiya bo'lishida va ma'nan rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Inkulyuziv ta'limni qo'llash orqali biz nuqsonli bolalarni e'tiborda, ijtimoiy rivojlanishda va ta'limda o'z tenqurlaridan orqada qolmasligiga erishishimiz mumkin. Ushbu maqolada inkulyuziv ta'lim nima ekanligi, uni qanday tashkillashtirish va ahamiyati haqida malumotlar beriladi.

Kalit so'zlar; Inkulyuziv, inkulyuziv ta'lim, rehabilitatsiya, ijtimoiy adaptatsiya, inbitsil nuqson, debil nuqsonlar, ijtimoiy rivojlanish, kompensatsiya.

Uzoq yillar davomida nuqsonli bolalar alohida o'qitib kelingan bu esa ularning aqliy yoki jismoniy qobiliyatlarining cheklanganligi bilan bog'liq edi, bugungi kunga kelib aynan nuqsonli bolalar uchun ham ta'lim sohasida e'tibor yanada oshdi va inkulyuziv ta'lim joriy etildi, aynan inkulyuziv ta'lim orqali rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolada o'z tenqurlari bilan bir xonada ta'lim olish imkoniyati paydo bo'ldi va bu yaxshi samara bermoqda. Shuning uchun ham hukumatlar tomonidan inkulyuziv ta'limga e'tibor yana ham kuchaydi.

Inklyuziv ta'lim (ingliz tilidan olingan bo'lib, inclusive, inclusion - uyg'unlashmoq, uyg'unlashtirish, qamrab olmoq, qamrab olish ma'nolarini bildiradi) nogiron va sog'lom bolalar o'rtasidagi to'siqlarni (diskriminatsiyani) bartaraf etish, maxsus ta'limga muhtoj bolalar, (ayrim sabablarga ko'ra nogiron bo'lgan) o'smirlar rivojlanishida uchraydigan nuqsonlar yoki iqtisodiy qiyinchiliklardan qat'iy nazar ijtimoiy hayotga moslashtirishga yo'naltirilgan umumta'lim jarayoniga qo'shishni ifodalovchi ta'lim tizimidir. Inklyuziv ta'lim siyosati turli xil ehtiyojli bolalarning ta'lim olishini qo'llab-quvatlaydi, va yutuqqa erishishiga yordam beradi hamda yaxshi hayot qurishiga imkon yaratadi. Inklyuziv ta'lim umumta'lim jarayonini rivojlantiradi va barcha bolalarga mos bo'lgan ta'limni joriy qiladi. Imkoniyati cheklangan

bolalarning ta'lim olishiga oid qo'shimcha moslamalarni tashkil qilib, qulay sharoit yaratadi. Inklyuziv ta'lim turli xil ehtiyojli bolalarning ta'lim olishiga qaratilgan metodologiyani rivojlantirishga harakat qiladi. Inklyuziv ta'lim turli xil ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan ixcham turdagi dars berishga yondashadigan ta'limni ishlab chiqishni amalga oshiradi. Agarda inklyuziv ta'limni tatbiq etishda dars berish, o'qitish birmuncha samarali va unumli bo'lsa, bu nafaqat imkoniyati cheklangan bolalar balki barcha bolalar uchun foydali boladi. Inklyuziv ta'lim maktablari bolalarning bilim olishi uchun shaxsiy huquqlarini himoyalaydi. Bunday yondashuv diskriminatsiyani bartaraf etadi, kamaytiradi. Imkoniyati cheklangan bolalar ta'lim-tarbiyasi masalasi bugungi kunda eng dolzarb masalalar sirasiga aylanib bormoqda. Maxsus ta'lim imkoniyati cheklangan bolalar uchun ta'lim tizimi sifatida rivojlangan. Ushbu ta'lim imkoniyati cheklangan bolalarning ehtiyojlarini umumta'lim muassasalarida qondirib bo'lmaydi degan taxminlar asosida qurilgan. Maxsus ta'lim butun dunyoda maktab yoki intemat shaklida, shuningdek umumta'lim maktablarining uncha katta bo'lmagan qismi sifatida faoliyat yuritadi.

Integratsiyalashgan ta'limda bolaga alohida yordamga nuhtoj shaxs sifatida qaraladi. Ushbu ta'lim tizimining quyidagi shakllari mavjud:

Jismoniy integratsiya - integratsiyaning bu shakli nogiron va nogiron bo'lmagan bolalar o'rtasidagi jismoniy farqni kamaytirishga qaratilgan. Oddiy maktab bilan yonma-yon joyda nogiron bolalar uchun maxsus bo'lim yoki sinf tashkil qilish mumkin.

Funksional integratsiya - bu shakl nogiron va nogiron bo'lmagan bolalar o'rtasidagi funksional muammolarni kamaytirishga qaratilgan.

Ijtimoiy integratsiya- integratsiyaning bu shakli ijtimoiy muammolarni kamaytirishga qaratilgan va u nogiron hamda nogiron bo'lmagan bolalar o'rtasidagi o'zaro aloqani qo'llab-quvatlaydi.

Inklyuziv ta'limning maqsad va vazifalariga quyidagilar kiradi. Ta'lim muassasasida imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarning bilim olishlari uchun zaruriy psixologik-pedagogik, korrektsion sharoitlarni yaratish, ularning imkoniyatiga yo'naltirilgan umumta'lim dasturlari va korrektsion ishlarni amalga oshirish orqali ruhiy va ijtimoiy moslashtirishni amalga oshirish; o'quvchilarning ta'limdagi teng huquqliligini kafolatlash; jamiyatning va oilaning faol ishtirokida nogiron va sog'lom bolalarning ehtiyojlarini qondirish, ijtimoiy hayotga erta moslashtirish; imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarni oilalardan ajramagan holda yashash huquqini ro'yobga chiqarish; jamiyatda imkoniyati cheklangan bolalar va o'smirlarga nisbatan do'stona va mehr-muhabbat munosabatini shakllantirish. Undan tashqari inklyuziv ta'limdan quyidagi maqsadlar ham ko'zlanadi;

Ijtimoiy reabilitatsiya (yunoncha «rehabilitas» - layoqati, qobiliyatini tiklash) tibbiy-pedagogik mazmunda anomal bolaning psixofiziologik imkoniyatlari darajasida ijtimoiy muhitda ishtirok etishi uchun sharoit yaratish, uni ijtimoiy hayot va mehnatga jalb etish.

Ijtimoiy adaptatsiya (yunoncha «adapto» - moslashish) - anomal bolalarning individual va guruhli xulqlarini jamoatchilik qoidalari va qadriyatlari tizimiga mos kelishini ta'minlash. Anomal bolalar uchun ijtimoiy munosabatlarni tashkil etish qiyin, sodir bo'layotgan o'zgarishlarga mos ravishda javob qaytarish qobiliyati past, shu bois murakkab talablarni bajarishga ularning layoqati yetmaydi. Ijtimoiy adaptatsiya bolalarga ijtimoiy foydali mehnatda faol ishtirok etish uchun imkoniyat yaratadi.

Kompensatsiya (yunoncha «compensatio» - o'rnini to'ldirish, tenglashtirish) organizmning buzilgan yoki rivojlanmagan funksiyalarining o'rnini to'ldirish yoki qayta qurishdir. Kompensatsiya jarayoni oliy nerv faoliyatining zahira imkoniyatlariga tayanadi. Bu kategoriyalarga inkulyuziv ta'lim orqali erishish mumkin. Shuni ham takidlash kerakki inkulyuziv ta'limga faqat rivojlanishdagi nuqsoni debil nuqsonli deb topilgan ya'ni o'z o'ziga xizmat qila oluvchi bolalar qamrab olinishi mumkin. Bundan tashqari inkulyuziv ta'lim tashkil etilgan maktablarda sinf o'quvchilari soni o'ttiztadan va ta'lim olayotgan nuqsonli bolalar soni uchtdan oshmasligi zarur bu me'yordan ortiq bo'lishi dars sifati uchun salbiy tasir etishi mumkin, inkulyuziv ta'limning yana bir talabi nuqsonli bolalar o'qiyotgan ta'lim muassasasida nuqsonli bolalar uchun alohida resurs-o'qituvchining tayinlanishidir. Bu o'qituvchining vazifasi nuqsonli bolaning darsdagi holat va ta'limidagi kamchiliklarini o'rganib ularga yechim topishdir, aynan ushbu talablar asosida inkulyuziv ta'lim tashkil etilsa nuqsonli bolalar ta'limida ijobiy yutuqlarga erishishimiz mumkin bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda aynan inkulyuziv ta'lim nuqsonli bolalarning sifatli ta'lim olishini kafolatlaydi. Ularda bu ta'lim tizimi orqali o'z yaqinlaridan ajralmagan holda o'qish imkoniyat paydo bo'ladi va eng muhim tomoni ulardagi doimiy ruhiy tushkunlik biroz bo'lsada kamayadi va ularning jamiyatga integratsiyasi kuchayadi bu esa ularni moslashuvchan va har narsaga qiziqishini ortiradi. Bu orqali biz ularning qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish orqali, ularning imkoniyatlaridan jamiyat uchun foydalanishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. B.X.Xodjayev. 2017-yil.
2. <https://www.unicef.org>.
3. <https://dvedu.uz>.